

KOMISIJOS REKOMENDACIJA

2013 m. lapkričio 27 d.

dėl įtariamųjų arba kaltinamųjų teisės į teisinę pagalbą baudžiamajame procese

(2013/C 378/03)

EUROPOS KOMISIJA,

atsižvelgdama į Sutartį dėl Europos Sąjungos veikimo, ypač į jos 292 straipsnį,

kadangi:

- (1) šia rekomendacija siekiama sustiprinti įtariamųjų arba kaltinamųjų ir pagal Europos arešto orderį prašomų išduoti asmenų teisę į teisinę pagalbą baudžiamajame procese, kaip numatyta Tarybos pamatiniame sprendime 2002/584/TVR⁽¹⁾, papildant Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2013/48/ES⁽²⁾ nustatytą teisę turėti advokatą ir padarant ją veiksmingą;
- (2) teisė į teisinę pagalbą baudžiamajame procese įtvirtinta Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos (toliau – Chartija) 47 straipsnio 3 dalyje ir Europos žmogaus teisių konvencijos (toliau – EŽTK) 6 straipsnio 3 dalies c punkte. Ji taip pat pripažįstama Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto (toliau – TPPTP) 14 straipsnio 3 dalies d punkte. Pagrindiniai principai, kuriais turėtų būti grindžiama teisės sistema, išdėstyti Jungtinių Tautų dokumente „Naudojimosi teisine pagalba baudžiamosios teisės sistemoje principai ir gairės“, kurį Generalinė Asamblėja priėmė 2012 m. gruodžio 20 d.;
- (3) teisės turėti advokatą apimtis ir turinys išdėstyti Direktyvoje 2013/48/ES, ir jokia šios rekomendacijos nuostata neturėtų būti aiškinama kaip ribojanti toje direktyvoje numatytas teises;
- (4) įtariamasis arba kaltinamasis baudžiamajame procese turi teisę turėti advokatą nuo tada, kai jie oficialiu pranešimu arba kitaip iš kompetentingų institucijų sužino, kad yra įtariamieji arba kaltinami nusikalstamos veikos padarymu, ir nepriklausomai nuo to, ar apribota jų laisvė. Ši teisė

išlieka iki proceso pabaigos, t. y. iki bus galutinai išspręstas klausimas, ar įtariamasis arba kaltinamasis padarė nusikalstamą veiką, atitinkamais atvejais įskaitant ir bausmės skyrimą bei sprendimą dėl apeliacinio skundo. Tokia pat taikymo sritis laiko atžvilgiu turėtų būti taikoma ir teisei į teisinę pagalbą;

- (5) sąvoka „advokatas“ šioje rekomendacijoje nurodo asmenį, kuris pagal nacionalinę teisę yra kvalifikuotas ir turi teisę, be kita ko, jį akreditavus įgaliotai įstaigai, teikti teisinės konsultacijas ir pagalbą įtariamiesiems arba kaltinamiesiems;
- (6) „teisinė pagalba“ reiškia valstybės narės skiriamą finansavimą ir pagalbą, kuriais užtikrinamas veiksmingas naudojimas teise turėti advokatą. Šis finansavimas turėtų padengti įtariamųjų arba kaltinamųjų baudžiamajame procese ir pagal Europos arešto orderį prašomų išduoti asmenų gynybos ir proceso išlaidas;
- (7) įtariamieji arba kaltinamieji ir prašomi išduoti asmenys, neturintys pakankamų finansinių išteklių padengti daliai ar visoms gynybos ir proceso išlaidoms, turėtų turėti galimybę naudotis teisine pagalba, kai tokia pagalba reikalinga teisingumo interesais;
- (8) neturėtų būti reikalaujama, kad įtariamasis arba kaltinamasis pagrįstai įrodytų neturįs pakankamų finansinių išteklių, kaip nustatyta Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje. Spręsdamas, ar dėl „teisingumo interesų“ turi būti suteikta nemokama teisinė pagalba, Europos Žmogaus Teisių Teismas pažymėjo, kad turėtų būti atsižvelgiama į veikos sunkumą, galimos bausmės griežtumą, bylos sudėtingumą arba įtariamųjų ar kaltinamųjų asmeninių aplinkybių kriterijus, kurie nesumuojami;
- (9) be to, Europos Žmogaus Teisių teismas pažymėjo, kad kai gresia laisvės apribojimas, iš principo laikytina, kad atitikimo teisingumo interesams reikalavimas tenkinamas;
- (10) sprendimas dėl teisinės pagalbos suteikimo baudžiamajame procese turėtų būti priimtas paliekant įtariamajam arba kaltinamajam pakankamai laiko konkrečiai ir konstruktyviai pasirošti gynybai;

⁽¹⁾ 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindų sprendimas 2002/584/TVR dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos (OL L 190, 2002 7 18, p. 1).

⁽²⁾ 2013 m. spalio 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/48/ES dėl teisės turėti advokatą vykstant baudžiamajam procesui ir Europos arešto orderio vykdymo procedūroms ir dėl teisės reikalauti, kad po laisvės atėmimo būtų informuota trečioji šalis, ir teisės susisiekti su trečiaisiais asmenimis ir konsulinėmis įstaigomis laisvės atėmimo metu (OL L 294, 2013 11 6, p. 1).

(11) atsižvelgiant į teisininkų nepriklausomumą, gynyba iš esmės yra įtariamąjo, kaltinamojo arba prašomo išduoti asmens ir jo atstovo tarpusavio reikalas. Kad būtų užtikrintas teisinės pagalbos profesionalumas, laiduojantis teisingą bylos nagrinėjimą, valstybės narės turėtų sukurti veiksmingas teisinę pagalbą teikiančių advokatų darbo kokybės užtikrinimo sistemas. Šiuo tikslu valstybės narės turėtų įvesti teisinę pagalbą teikiančių advokatų sistemas. Bet kuriuo atveju valstybės narės turėtų užtikrinti, kad išaiškėjus teisinės pagalbos sistemos neveikimui arba šioms valstybėms narėms tuo pakankamai įsitikinusi, būtų imtasi veiksmų;

(12) gynėjai, taip pat priimančios sprendimus dėl teisės į teisinę pagalbą dalyvaujantys asmenys, pvz., prokurorai, teisėjai ir teisinės pagalbos tarybų nariai, turėtų būti tinkamai mokomi, kad būtų sutvirtinta teisė į veiksmingą galimybę pasinaudoti teisine pagalba;

(13) atsižvelgiant į advokato ir kliento tarpusavio pasitikėjimo svarbą, atitinkamos kompetentingos institucijos, parinkdamos teisinę pagalbą teikiantį advokatą, turėtų, kiek įmanoma, įvertinti įtariamąjo arba kaltinamojo norus ir pageidavimus. Tačiau kaip pripažinta Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje, jos gali ir neatsižvelgti į šiuos pageidavimus, jei teisingumo interesais tam yra svarbių ir pakankamų pagrindų;

(14) šia rekomendacija įtvirtinamos Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje nustatytos pagrindinės teisės ir principai. Šia rekomendacija visų pirma siekiama puoselėti teisę į laisvę, teisę į teisingą bylos nagrinėjimą ir teises į gynybą. Ji turėtų būti aiškinama ir įgyvendinama atitinkamai;

(15) kai Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje numatomos teisės, atitinkančios Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija garantuojamas teises, šių teisių turinys ir apimtis turėtų būti tokie pat kaip nustatytų Konvencija. Todėl atitinkamos šios rekomendacijos nuostatos turėtų būti aiškinamos ir įgyvendinamos taip, kad atitiktų šias teises pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje paskelbtus išaiškinimus;

(16) valstybės narės turėtų informuoti Komisiją apie vykdančią šią rekomendaciją atliktus veiksmus;

(17) per 48 mėnesius nuo pranešimo apie šią rekomendaciją Komisija turėtų įvertinti, ar būtini tolesni veiksmai, įskaitant teisinės priemonės, reikalingas siekiant užtikrinti, kad šios rekomendacijos tikslai būtų visiškai įgyvendinti,

REKOMENDUOJAMA:

1 SKIRSNIS

DALYKAS IR TAIKYMO SRITIS

1. Ši rekomendacija susijusi su įtariamųjų arba kaltinamųjų baudžiamajame procese ir pagal Europos arešto orderį prašomų išduoti asmenų teise į teisinę pagalbą, kad būtų užtikrinta veiksminga teisė turėti advokatą, kaip nustatyta Direktyvoje 2013/48/ES.

2. Įtariamieji ir kaltinamieji baudžiamajame procese turėtų turėti teisę į teisinę pagalbą nuo tada, kai jie įtariamai padarę nusikalstamą veiką. Ši teisė turėtų galioti iki proceso pabaigos.

2 SKIRSNIS

GALIMYBĖ NAUDOTIS TEISINE PAGALBA

Teisė į teisinę pagalbą

3. Valstybės narės turėtų imtis tinkamų priemonių, kad užtikrintų įtariamųjų arba kaltinamųjų ir prašomų išduoti asmenų teisę į veiksmingą teisinę pagalbą ir taip pagal šią rekomendaciją užtikrinti teisę į teisingą bylos nagrinėjimą.

4. Teisinė pagalba įtariamiesiems arba kaltinamiesiems ir prašomiems išduoti asmenims mažų mažiausiai turėtų būti suteikta, jei jie dėl savo ekonominės padėties neturi pakankamų finansinių išteklių daliai ar visoms gynybos ir proceso išlaidoms padengti (išteklių įvertinimas) ir (arba) kai tokia pagalba reikalinga teisingumo interesais (pagrįstumo įvertinimas).

5. Turi būti imtasi visų būtinų priemonių, kad visa reikalinga informacija apie teisinę pagalbą baudžiamajame procese taptų lengvai prieinama ir suprantama įtariamiesiems arba kaltinamiesiems ir prašomiems išduoti asmenims, įskaitant informaciją, kaip ir kur kreiptis tokios pagalbos, aiškius kriterijus, kada asmuo turi teisę į teisinę pagalbą, taip pat informaciją apie galimybes skųstis, jeigu atsisakoma suteikti galimybę naudotis teisine pagalba arba jeigu advokatas suteikia nepakankamą teisinę pagalbą.

Išteklių įvertinimas

6. Kai vertinant teisę į teisinę pagalbą taikomas nepakankamų finansinių išteklių reikalavimas (išteklių įvertinimas), pareiškėjo ekonominė padėtis turėtų būti vertinama remiantis tokiais objektyviais veiksniais kaip pajamos, kapitalas, šeiminė padėtis, gyvenimo lygis ir užmokestis gynėjui. Kai teisinė pagalba skirta vaikui, turi būti atsižvelgiama į paties vaiko, o ne į jo tėvų arba tėvų pareigų turėtojo turtą.
7. Kai vertinant išteklius atsižvelgiama į šeimų namų ūkio pajamas, tačiau atskiri šeimos nariai tarpusavyje konfliktuoja arba negali vienodai naudotis šeimos pajamomis, turėtų būti naudojamos tik teisinės pagalbos prašančio asmens pajamos.
8. Aiškinantis klausimą, ar įtariamieji ar kaltinamieji arba prašomi išduoti asmenys neturi pakankamų finansinių išteklių, turėtų būti atsižvelgiama į visas reikšmingas aplinkybes.
9. Jeigu valstybė narė nustato ribą, kurią viršijus preziumuojama, kad asmuo iš dalies arba visiškai pajėgus padengti gynybos ir proceso išlaidas, nustatydamą šią ribą ji turėtų atsižvelgti į 6 punkte išdėstytus veiksnius. Be to, tokios ribos buvimas neturėtų kliudyti visų ar dalies išlaidų požiūriu jos nebeatitinkantiems asmenims gauti teisinę pagalbą, jei konkrečioje byloje jie neturi pakankamų finansinių išteklių.
10. Neturėtų būti reikalaujama, kad įtariamieji arba kaltinamieji ir prašomi išduoti asmenys tvirtai įrodytų, kad neturi pakankamų finansinių išteklių gynybos ir proceso išlaidoms padengti.

Pagrįstumo įvertinimas

11. Kai taikomas reikalavimas įvertinti, ar teisinė pagalba reikalinga vardan teisingumo interesų (pagrįstumo įvertinimas), turėtų būti vertinamas bylos sudėtingumas, įtariamojo, kaltinamojo arba prašomo išduoti asmens socialinė ir asmeninė padėtis, veikos sunkumas ir galimos bausmės griežtumas. Turėtų būti įvertintos visos reikšmingos aplinkybės.
12. Tais atvejais, kai asmuo įtariamasis arba kaltinamas padaręs nusikalstamą veiką, už kurią gali būti paskirta laisvės atėmimo bausmė, ir kai teisinė pagalba yra privaloma, laikytina, kad teisinės pagalbos suteikimas atitinka teisingumo interesus.

13. Kai teisinė pagalba įtariamiesiems, kaltinamiesiems arba prašomiems išduoti asmenims skiriama atlikus pagrįstumo įvertinimą, teisinės pagalbos išlaidas galima išieškoti po galutinio nuosprendžio, jeigu jis išieškojimo metu turi pakankamai išteklių; tai nustatoma vadovaujantis 6–10 punktais.

Sprendimai dėl paraiškų teisei pagalbai gauti

14. Sprendimus dėl teisinės pagalbos suteikimo ar nesuteikimo turėtų operatyviai priimti nepriklausoma kompetentinga institucija per tokį laikotarpį, kuris leistų įtariamiesiems arba kaltinamiesiems ir prašomiems išduoti asmenims veiksmingai ir iš esmės pasirengti gynybai.
15. Įtariamieji arba kaltinamieji ir prašomi išduoti asmenys turi teisę susipažinti su sprendimais, kuriais visiškai arba iš dalies atmetos jų paraiškos skirti teisinę pagalbą.
16. Visiškai arba iš dalies atmetus paraiškas, atmetimo priežastys turi būti nurodytos raštu.

3 SKIRSNIS

TEISINĖS PAGALBOS VEIKSMINGUMAS IR KOKYBĖ*Pagal teisinės pagalbos sistemas teikiamos teisinės pagalbos kokybė*

17. Pagal teisinės pagalbos sistemas teikiama teisinė pagalba turėtų būti aukštos kokybės, kad būtų užtikrintas proceso teisingumas. Šiuo tikslu visose valstybėse narėse turėtų funkcionuoti sistemos, kuriomis užtikrinama teisinę pagalbą teikiančių advokatų darbo kokybė.
18. Turėtų būti sukurti mechanizmai, kurie leistų kompetentingoms institucijoms pakeisti teisinę pagalbą teikiančius advokatus arba pareikalauti iš jų vykdyti įsipareigojimus, jei šie nesuteikia tinkamos teisinės pagalbos.

Akreditavimas

19. Kiekvienoje valstybėje narėje turėtų būti sukurta ir prižiūrima teisinę pagalbą teikiančių advokatų akreditavimo sistema.
20. Valstybės narės kviečiamos nusistatyti teisinę pagalbą teikiančių advokatų akreditavimo kriterijus, atsižvelgiant į gerąją praktiką.

Mokymas

21. Priimant sprendimus dėl teisinės pagalbos baudžiamajame procese dalyvaujantys asmenys turi būti atitinkamai mokomi.
22. Siekiant užtikrinti aukštos kokybės teisinės konsultacijas ir pagalbą, turėtų būti skatinamas teisinę pagalbą teikiančių advokatų mokymas ir jiems skirtų mokymo programų kūrimas.

23. Teisinę pagalbą teikiančių advokatų akreditavimas turėtų būti kuo glaudžiau susietas su tęstinio profesinio mokymo prievole.

Teisinę pagalbą teikiančių advokatų paskyrimas

24. Parenkant teisinę pagalbą teikiantį advokatą, nacionalinėse teisinės pagalbos sistemose turėtų būti kuo daugiau atsižvelgiama į įtariamųjų arba kaltinamųjų ir prašomų išduoti asmenų pageidavimus ir norus.
25. Teisinės pagalbos sistema turėtų būti siekiama užtikrinti teisinio atstovavimo tęstinumą išlaikant tą patį atstovą, jei to pageidauja įtariamasis, kaltinamasis ar prašomas išduoti asmuo.
26. Turėtų būti sukurti skaidrūs ir patikimi mechanizmai, kuriais būtų užtikrinta, kad įtariamieji arba kaltinamieji ir prašomi išduoti asmenys galėtų įvertinę visą informaciją ir be nederamos įtakos pasirinkti teisinę pagalbą pagal teisinės pagalbos sistemą.

4 SKIRSNIS

DUOMENŲ RINKIMAS IR STEBĖSENA

Duomenų rinkimas

27. Valstybės narės turėtų rinkti duomenis šios rekomendacijos vykdymui reikšmingais klausimais.

Stebėsena

28. Valstybės narės per (36 mėnesius nuo pranešimo) turėtų informuoti Komisiją apie priemones, kurių imtasi šiai rekomendacijai įgyvendinti.

5 SKIRSNIS

BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

29. Ši rekomendacija skirta valstybėms narėms.

Priimta Briuselyje 2013 m. lapkričio 27 d.

Komisijos vardu

Viviane REDING

Pirmininko pavaduotoja